

Tekst 1

‘Wat is cultuurwetenschappen?’

Wat kan nu precies worden verstaan onder ‘cultuurwetenschappen’? Het is lastig om op deze vraag een kort antwoord te geven. Afhankelijk van land en universiteit leven verschillende ideeën over de exacte invulling ervan. Er bestaat internationaal een grote diversiteit aan universiteiten die cultuurwetenschappelijke opleidingen aanbieden met ieder zeer uiteenlopende curricula. In Duitstalige gebieden is de term *Geisteswissenschaften* gebruikelijk; in navolging daarvan hanteren de meeste Nederlandse universiteiten de benaming ‘geesteswetenschappen’. In het Engels wordt doorgaans van de ‘*humaniora*’ (*humanities*) gesproken, terwijl Fransen vaak kiezen voor ‘menswetenschappen’ (*sciences humaines*). Ondanks de veelheid aan termen ziet de meerderheid van deze onderzoekers ‘cultuur’ als een wezenlijk kenmerk van de mens. Het woord ‘cultuur’ is afgeleid van het Latijnse *cultura agri*, waarmee dus de agricultuur (landbouw) werd aangeduid. Het was Cicero die de metafoor *cultura animi* introduceerde. Zoals een boer zijn akker bewerkt om het land vruchtbaar te maken, zo zou de mens geschoold moeten worden. ‘Cultuur’ staat kortom tegenover ‘natuur’. Het ging Cicero uitsluitend om traditionele ‘hoge cultuur’, dus de schone kunsten en de literatuur.

De werkwijze van cultuurwetenschappen heeft een eigen karakter, dat afwijkt van die van de natuurwetenschappen. Het verschil tussen beide is dat geestes- of cultuurwetenschappers de werkelijkheid bestuderen vanuit het perspectief van het bijzondere, en niet zoals de natuurwetenschappen algemene wetten willen formuleren.¹ Denk bij zulke algemene wetten aan de gravitatiewet van Isaac Newton of de massa-energiere relatie van Albert Einstein ($E = mc^2$). Met zulke wetten houden cultuurwetenschappers zich niet bezig. Onder wetenschapsfilosofen bestaat overigens verschil van mening over de vraag of deze werkwijze even ‘wetenschappelijk’ is als die van de natuurwetenschappen. De term ‘cultuurwetenschap’ in bovenstaande zin werd gemunt door de filosoof Heinrich Rickert (1863-1936), die sprak van *Kulturwissenschaft*. Toch verwijst de term in Nederland vaak naar een specifieke aanpak die in de jaren zestig van de twintigste eeuw is ontstaan in Groot-Brittannië. Britse onderzoekers wilden een alternatief bieden voor traditioneel onderzoek in de geesteswetenschappen, en hanteerden de term *cultural studies*, die in het Nederlands vertaald werd als ‘culturele studies’ of ‘cultuurwetenschappen’. Het uitgangspunt was om voorheen genegeerde onderzoeksobjecten, zoals bijvoorbeeld subculturen en populaire media (vaak aangeduid met de term *low culture*), serieus te nemen. ‘Cultuurwetenschappen’ fungeerde binnen deze benadering als een overkoepele term voor uiteenlopend onderzoek naar cultuuruitingen. Vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw volgden vele universiteiten binnen en buiten het Verenigd Koninkrijk, zoals onze Britse zusterinstelling de Open University.²

1. M. Leezenberg en G. de Vries, *Wetenschapsfilosofie voor geesteswetenschappen* (3e, gecorrigeerde druk; Amsterdam 2003) 13, 140-141.

2. P. Burke, *Wat is cultuurgeschiedenis?* (2e, bijgewerkte druk; Utrecht 2009) 35.

Enkele uitgangspunten van de Faculteit Cultuurwetenschappen van de Open Universiteit Nederland sloten aan bij haar Britse pendant, in die zin dat een breed cultuurbegrip werd gehanteerd. Het brede of ruime cultuurbegrip beschouwt cultuur als een vanzelfsprekend uitvloeisel van het menselijk leven, dat alles omvat wat door mensen gedaan en gedacht is. Cultuur is het geheel van gewoonten en gebruiken van een groep mensen op een gegeven tijd en plaats.³ Binnen dit cultuurbegrip is geen plaats voor een onderscheid in hogere of lagere kwaliteit van menselijke voortbrengselen: Bouquetreeksromans en literaire romans, of volksmuziek en klassieke muziek, zijn voor cultuurwetenschappers even interessant. Hier leefde het idee dat op deze manier traditionele scheidslijnen binnen de geesteswetenschappen konden worden doorbroken. Faculteiten van andere universiteiten zouden in de jaren daarna dit voorbeeld volgen. De allereerste *Oriëntatiecursus cultuurwetenschappen* van de Open Universiteit was erop gericht de verscheidene disciplines te integreren binnen één cursus.⁴ De studierichting was niet zozeer interdisciplinair (waarin men gebruikmaakt van elementen van perspectieven van andere vakgebieden om het eigen vakgebied te benaderen en zo nieuwe inzichten te ontwikkelen) als multidisciplinair (waarbij er weliswaar wordt gecombineerd, maar er sterk wordt vastgehouden aan de eigen discipline). Er werd derhalve gesproken over cultuurwetenschappen *in meervoud*. Tegenwoordig wordt cultuurwetenschappelijk onderwijs en onderzoek aan de Open Universiteit steeds meer interdisciplinair. Dat is de reden dat wij spreken van de opleiding Algemene cultuurwetenschappen *in enkelvoud*: deze tekst heet dan ook ‘Wat is cultuurwetenschappen?’, en niet ‘Wat zijn cultuurwetenschappen?’ Interdisciplinariteit is kortom een onderscheidend punt van deze studierichting. Studenten verwerven grondige kennis van de vier constituerende disciplines. Tegelijkertijd kunnen zij gedurende de studie steeds beter deze kennis in een interdisciplinair perspectief plaatsen.

Geheel in lijn met deze benadering is het nadrukkelijk niet het uitgangspunt van de Open Universiteit om waardeoordelen te vellen over de moderne maatschappij, zoals bij andere stromingen in de cultuurwetenschappen het geval is. Deze aanpak weerspiegelt zich duidelijk in de Engelse naam van de Faculteit Cultuur- en rechtswetenschappen: *Faculty of Humanities and Law*. Er is dus in plaats van de term *cultural studies* gekozen voor het neutralere *humanities*. Doel is het ontwikkelen en verfijnen van interpretaties: onze cultuurwetenschappelijke benadering is gericht op het doorgronden van menselijk handelen en de resultaten daarvan. Algemene cultuurwetenschappen aan de Open Universiteit maakt geen strikt onderscheid tussen lage en hoge cultuur. Hoewel er ruime aandacht is voor meer traditionele hoge cultuur, wordt er gestreefd naar een neutrale analyse van een breed spectrum van cultuuruitingen. Er kan met andere woorden zowel bestudering plaatsvinden van de Italiaanse renaissancekunst, als van het werk van de hedendaagse graffiti-kunstenaar Banksy. De casus Banksy is een goed voorbeeld van de vage grenzen tussen hoge en lage cultuur: graffiti is enerzijds een uiting van populaire cultuur, anderzijds wordt het fenomeen ook serieus genomen door de kunstwereld.

3. Leezenberg en De Vries, *Wetenschapsfilosofie*, 243.

4. Ch. Verkuylen, *De maakbare universiteit. Voorbereiding en opbouw van de Open Universiteit* (Heerlen 1994) 170-171, 186-187.

Samenvattend is de opleiding Algemene cultuurwetenschappen een relatief jonge studierichting die geworteld is in gevestigde disciplines als de cultuur- en kunstgeschiedenis, de filosofie en de letterkunde. Binnen het cursusaanbod van de Faculteit Cultuur- en rechtswetenschappen zijn deze vier afzonderlijke disciplines goed te herkennen. Door deze diversiteit bieden de opleidingen een brede waaier aan onderwijs- en onderzoeksonderwerpen. Wat onze cultuurwetenschappers bindt, is dat zij culturele uitingen niet zozeer willen beschrijven als wel analyseren, in een bredere context plaatsen, verklaren, en onderlinge verbanden aan het licht willen brengen. In die zin is de discipline cultuurwetenschappen bij uitstek onbegrensd: de flexibele cultuurwetenschappelijke aanpak biedt de ruimte om nieuwe terreinen te onderzoeken vanuit uiteenlopende perspectieven.